

Zaventem, 2009, Foto Michiel Hendryckx.

[B] **JEROEN LAUREYNS ZOEKT
EEN NIEUWE LYRIEK VAN HET
VLAAMSE LANDSCHAP**

Wandelen, zegt filosoof en antropoloog Ton Lemaire in *Wandelenderwijs. Sporen in het landschap* (1997), omvat verschillende dimensies: “Die van het lichamenlijk-zintuiglijke genot, die van de beschouwing en die van het mediteren, mijmeren en soms ook dromen.” Het is, voor wie naar landschappen kijkt – landelijke of stedelijke –, de kunst om de omgeving zintuiglijk op ons te laten inwerken, “om te verwijlen bij bomen, planten en dieren die men gewaarwordt, om te genieten van de vergezichten die zich openen, om zich opgenomen te voelen in de totaliteit van de wereld”.

Kunstenaars hebben de “intuïtie” voor zulke ervaringen en kunnen die ook doorgeven, versterken of kritisch bekijken – zoals een bioloog naar fauna en flora kijkt, met het vergrootglas of de kijker, om de hele biotoop in kaart te brengen. Verschil is er: de kunstenaar heeft een andere kijk op landschappen, hij of zij kan wel wandelen door natuurgebieden, dorpen, steden en modernere biotopen, maar het commentaar is anders, omdat het kennelijk gaat om de verbeelding.

Het landschap, schrijft Jeroen Laureyns (1976) in *Weg van Vlaanderen. Hedendaagse Vlaamse*

landschappen in de beeldende kunst 1968-2013, dwingt je om een “beschouwend, waarnemend ik” te worden. Het boek, zijn “onorthodoxe” doctoraat, is een studie over het landschap van Vlaanderen, “het echte en het verbeelde”. Je kunt het op verschillende manieren lezen: als een onderbouwd doctoraat over de teloorgang van het landschap, als een persoonlijke esthetische ervaring, als een particulier verhaal over zijn getroebleerde omgang met hedendaagse kunst, en als een uitvoerig “essay” bij een tentoonstelling over hedendaagse Vlaamse landschappen in de Warande in Turnhout (18/5 – 25/8/2013). Telkens is de Nederlandse filosoof en antropoloog Lemaire, die spreekt over “de crisis van het landschap”, als het ware een gesprekspartner van de kunsthistoricus en voormalig criticus Laureyns. Hij vond bij hem “woorden en begrippen, kortom een taal”, om de esthetische ervaringen bij het zien van die landschappen “te begrijpen en te kaderen”, zodat je het boek – net als bij Lemaire – ook kunt lezen als een wandeling van een goed rondkijkend iemand door Vlaanderen. Het is ook een reis, door de tijd – de schrijver volgt een tijdslijn – en de ruimte, van het lyrische landschap naar het rampgebied Vlaanderen, en dus ook een treurzang over ecologische verloedering.

Dat doet Laureyns, voor een doctoraat, op een heel bijzondere manier. Hij vertelt over zijn jeugd,

over het landschap van zijn jonge jaren, over zijn twijfels en teleurstellingen, zijn persoonlijke omgang met kunstenaars en zijn “persoonlijke crisis met de hedendaagse kunst”, de “strijd” tegen een uitgesproken negatieve manier waarop hedendaagse kunst het landschap tegemoet treedt. Zijn boek is een zoektocht naar een alternatief voor de “negatieve geloofsbelijdenis” van onze tijd en smeekt om een “omhelzing van de wereld” (in de woorden van een van zijn onlangs overleden leermeesters, Dirk Lauwaert). De kunstkritiek is een polyfone praktijk, meervoudig en meerstemmig. Er zijn verscheidene manieren om kunst te waarderen. In zijn al even persoonlijke en onorthodoxe doctoraat *Het kijkbeeld* (2012) houdt Hans Theys een pleidooi voor een “participerende observatie” (al vindt hij dit begrip een nogal lelijke uitdrukking).¹ We kunnen altijd beter leren kijken, luisteren en voelen, schrijft Theys, “niet alleen door een geoefende omgang met de kunstwerken, maar ook door met kunstenaars te spreken en, beter nog, samen met hen dingen te maken”. Zulke benaderingen zijn gedurfd, omdat het keurslijf van de wetenschappelijkheid zo’n polyfone, poëtische en heel persoonlijke benadering meestal verwerpt.

Laureyns onderzoekt het werk van een aantal kunstenaars, maar ook fotografen en architecten (die je eigenlijk ook als kunstenaars kunt interpreteren), op zoek naar nieuwe vormen van landschapskunst. Hoe kijken Thierry De Cordier (*Fucking Flanders*), Hans Op de Beeck of Roger Raveel naar “het einde van het lyrische landschap”? Hoe bracht cineast Jef Cornelis in zijn films Vlaanderen in kaart? Wat is de betekenis van de bekende boutade “het lelijkste land ter wereld” van architect en stedenbouwkundige Renaat Braem? Wat herken je op foto’s van Michiel Hendryckx of schilderijen van Jan De Maesschalck die “het verdriet van Vlaanderen” observeren en vastleggen?

Op zijn zoektocht verwijderd Laureyns zich van de pessimistische en zelfs fatalistische opvattingen van Lemaire. Hij vindt in het werk van kunstenaars alternatieven voor “de breuk met het landschap”. Die tocht gaat over hobbels, teleurstellingen en gaat vooral gepaard met veel nieuwe inzichten die hij geleidelijk opdoet – als een queeste naar een nieuwe lyriek van vergezichten en stedelijke omgevingen. Het verdrongen natuurlandschap, dat

door verregaande verstedelijking een “niet-plaats” of een “technotoop” is geworden (in de woorden van de Franse antropoloog Marc Augé), een plek waarmee men zich niet meer op een duurzame manier identificeert, kan – luidt het aan het slot van zijn onderzoek – weer een landschap worden waar men thuiskomt. Het is jammer dat Laureyns (ook bij andere vermelde auteurs zoals Lemaire) niet “hun” zoektocht verder heeft ontrafeld, zoals het “ruinelandschap” bij Augé. Die sporen ontbreken in het boek.

Het woord “wandelen” is volgens de etymologie een herhalende vorm van het werkwoord “zich wenden”. Het is “een herhaaldelijk zich wenden en keren in het landschap”, filosofeert Lemaire, “niet een lopen waarbij men zo snel en recht mogelijk een bepaalde afstand aflegt”. De schilder en hartstochtelijke wandelaar Hans Vandekerckhove, over wie Laureyns het niet over heeft, maakte “gewandelde landschappen”. Misschien wordt er, sinds “onze crisis met het landschap”, niet vaak meer op die manier gewandeld, en wellicht is de geest van het echte, authentieke wandelen aan het verdwijnen. Lemaire, de filosofische leidsman in *Weg van Vlaanderen*, is net als de kunstenaar, een late wandelaar in een klassieke landschapstraditie, die nog beelden en belevingen in zich opneemt die meer en meer bezig zijn te verdwijnen. Dat aspect, het vroegere wandelen, mis ik enigszins in Laureyns’ voorts zeer inspirerende boek. Aan het goed kijken, gaat het wandelen vooraf.

PAUL DEPONDT

JEROEN LAUREYNS, *Weg van Vlaanderen. Hedendaagse Vlaamse landschappen in de beeldende kunst 1968-2013*, Hannibal, Veurne, 2013, 336 p.

Noot

(1) HANS THEYS, *Het kijkbeeld. Pleidooi voor een meervoudige benadering van de wereld, vertrekkend van bijzondere zoekbeelden bij enkelingen, ontdekt en beschreven op basis van deelnemend kijken*, Artesis Hogeschool, Antwerpen, 2012, 480 p.